

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

TEEMU KUURTAMO

Poliisin rooli todistelussa

LIIKETALouden KOULUTUSOHJELMA
2020

Tekijä(t) Kuurtamo, Teemu	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Huhtikuu 2020
	Sivumäärä 47	Julkaisun kieli Suomi
Julkaisun nimi Poliisin rooli todistelussa		
Tutkinto-ohjelma Liiketalouden koulutusohjelma		
Tiivistelmä <p>Tässä opinnäytetyössä tutkittiin poliisitodistajan roolia rikosprosessissa. Työssä käytiin aluksi läpi todistelua ja todistajan roolia yleisesti, jonka jälkeen keskityttiin poliisin rooliin todistelussa.</p> <p>Opinnäytetyössä etsittiin vastauksia salaisten pakkokeinojen alla todistamiselle ja mitä ongelmia niistä todistaminen poliisille aiheuttaa sekä onko poliisin rooli todistajana eriarvoinen muuhun todistajaan nähden.</p> <p>Poliisiosiossa tutkittiin asiakirjajulkisuutta salaisten pakkokeinojen osalta sekä poliisin vaitiolovelvollisuutta ja vaitiolo-oikeutta, joiden lisäksi pohdittiin poliisin salassa pidettäviä taktisia ja teknisiä menetelmiä.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä käytettiin lainopillista näkökulmaa, jonka jälkeen sitä tutkittiin empiirisesti kvalitatiivisen menetelmän keinoin. Aineistoa kerättiin temahaastatteluilla syyttäjän, poliisin tutkinnanjohtajan ja poliisissa tarkkailutehtävissä toimineiden kons-taapeliin näkökulmasta. Lisäksi aihetta tutkittiin korkeimman oikeuden ennakkotapausten pohjalta.</p> <p>Temahaastatteluiden sekä ennakkotapausten perusteella jäi mielikuva, jonka mukaan poliisin rooli todistajana ei aina ole aivan yksiselitteinen ja viimeisten lakiuudistusten myötä myös poliisin velvollisuus luovuttaa salaisiakin asiakirjoja varsinkin asianosais-julkisuuden perusteella on varsin asianosaismyönteinen. Poliisitodistajan roolin koettiin kuitenkin muuttuneen positiivisempaan suuntaan.</p>		
<u>Asiasanat</u> Poliisi, todistaja, asiakirjajulkisuus, salassapitovelvollisuus		

Author(s) Kuurtamo, Teemu	Type of Publication Bachelor's thesis	Date April 2020
	Number of pages 47	Language of publication: Finnish
Title of publication The role of the police in evidence		
Degree programme Business Administration		
Abstract This thesis dealt with the role of a police witness in criminal proceedings. The work initially reviewed evidence and the role of the witness in general, followed by a focus on the role of the police in evidence. The thesis sought answers to witnessing under secret coercive means and what problems witnessing to the police causes, and whether the role of the police as a witness is unequal to the rest of the witness. The police section examined public access to documents with regard to secret coercive measures, as well as the police's duty of confidentiality and the right to remain silent, in addition to which tactical and technical methods of police secrecy were considered. The legal method was used as a research method, after which it was empirically studied by means of a qualitative method. The material was collected through thematic interviews from the perspective of the prosecutor, the head of the police investigation and the constables who worked in the police observation duties. In addition, the issue was examined on the basis of Supreme Court precedents. Based on the thematic interviews and precedents, the impression was left that the role of the police as a witness is not always completely unambiguous and with the latest legal reforms, the obligation of the police to disclose even secret documents, especially on the basis of the publicity of the parties, is also quite favorable to the parties. However, the role of the police witness was felt to have changed in a more positive direction.		
<u>Key words</u> Police, witness, public access to documents, duty of secrecy		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TUTKIMUSMENETELMÄSTÄ	6
2.1 Tutkimusmetodi.....	6
2.2 Opinnäytetyön tutkimusongelma	6
2.3 Opinnäytetyön rakenne.....	7
3 TODISTELUSTA	7
3.1 Todistelusta yleensä	7
3.2 Näytön arvioinnista	10
3.3 Todistelumenettely	11
4 TODISTAJA	14
4.1 Hyödyntämiskielto	16
4.2 Anonyymi todistaja	17
4.3 Asiantuntijatodistaja.....	19
4.4 Sanktio.....	21
5 POLIISI TODISTAJANA.....	22
5.1 Julkisuusperiaate poliisitoiminnassa	22
5.2 Vaitiolovelvollisuus.....	27
5.3 Vaitiolo-oikeus	28
5.4 Ilmaisovelvollisuus.....	30
5.5 Sanktio.....	31
6 LAIN SOVELTAMISESTA JA ENNAKKOPÄÄTÖKSISTÄ	33
6.1 Haastattelut	33
6.2 KKO:2011:27	35
6.3 KKO:2016:88	39
7 YHTEENVETO	43

LÄHTEET

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tulen käsittelemään todistajan roolia rikosprosessissa ja tarkemmin poliisitodistajan roolia sekä poliisitodistajan oikeuksia ja velvollisuuksia.

Itse olen toiminut Lounais-Suomen poliisilaitoksella ja sitä edeltävissä laitoksissa lähes 25 vuoden ajan. Viimeiset noin 15 vuotta olen toiminut tutkinnassa ja ollut mukana niin pienissä kuin suurissakin tutkinnoissa, keskittyen pääsääntöisesti vakaviin huumausainerikoksiin ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen.

Kiinnostus opinnäytetyön aiheeseen on tullut puhtaasti oman työni kautta. Olen itse näinä vuosina joutunut useasti todistamaan rikosprosessissa, samoin kuin kaikki läheiset työkaveritkin. Eikä todistamisesta ole tullut vuosien kuluessa juurikaan helpompaa tai miellyttävämpää, on aina jännittävää ja hieman epämiellyttävää joutua todistajaksi.

Tämän työn tekeminen ja valmiin työn lukeminen ei välttämättä helpota sitä tunnetta jatkossakaan, mutta toivottavasti se antaa paremmat valmiudet toimia poliisille todistajana ja miksei myös kenelle tahansa henkilölle, joka joutuu tai pääsee todistajana.

Jotta ymmärtää todistajan roolin prosessissa, on hyvä ymmärtää myös jotakin itse todistelusta. Olen teoriaosuuden alussa käynyt hieman läpi todistelua esitutkinnassa sekä pääkäsittelyssä, mutta painopiste työssä on juuri todistajan oikeudet ja velvollisuudet ja todistajana toimiminen käytännössä sekä tarkemmin tarkasteltuna poliisin todistajana toimiminen.

2 TUTKIMUSMENETELMÄSTÄ

2.1 Tutkimusmetodi

Tutkimusmetodina tulen käyttämään lainopillista näkökulmaa, jonka jälkeen tulen tutkimaan sitä empiirisesti. Pyrin tutkimaan oikeusjärjestyksen sääntöjä ja erityisesti pyrin selvittämään niiden sääntöjen sisältöä. Itse todistaminenhan perustuu lakiin ja oikeudenkäymiskaari 17 luku ohjaa ja määrää hyvin pitkälti todistamista sekä myös itse todistajaa. Poliisia todistajana ohjaa oikeudenkäymiskaaren lisäksi taas perustuslaki, poliisilaki sekä laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Todistaminen ja varsinkin sen tuoman näytön arviointi sisältää kuitenkin tuomioistuimen harkintaa, samoin kuin poliisin vaitiolo-oikeuden ja vaitiolovelvollisuudenkin pohtiminen, joten työssäni empiirisellä tutkimuksella on suuri merkitys.

Empiirisessä osuudessa tulen tutkimaan aihetta kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmällä, jossa merkitystä on myös omalla kokemuksella, tiedoilla ja arvoilla. Teema-haastattelujen kautta pyrin saamaan aiheeseen käytännönläheisyyttä sekä saamaan tarkemmin vastauksia opinnäytetyön ongelmaan ja siihen liittyviin kysymyksiin. Todellisen elämän kuvaaminen on kvalitatiiviselle tutkimukselle ominaista ja kohdetta pyritään tarkastelemaan mahdollisimman kattavasti. Tähän voi pyrkiä määrittämällä kohteeseen liittyviä seikkoja kysymyksien, kuten millainen tai miksi avulla. Kvalitatiivisessa menetelmässä on kuitenkin otettava huomioon se, että tutkijan omat arvot vaikuttavat ennakkonäkemyksiin ja sitä kautta myös mahdollisesti tulosten arviointiin. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2007, 156-157.)

2.2 Opinnäytetyön tutkimusongelma

Opinnäytetyöni tutkimusongelma on poliisin salaisten pakkokeinojen alla todistaminen rikosprosessissa. Milloin tieto on velvollista pitää salassa, milloin poliisilla on oikeus pitää tieto salassa ja milloin tuomioistuimen on mahdollisuus murtaa salassapito. Itse salaiset pakkokeinot ja niiden käsittelyn rajaan työstäni pois.

Pyrin saamaan vastaukset kysymyksiin, mitä poliisin vaitiolo- ja vaitiolo-oikeus käytännössä todistamisen kannalta merkitsevät. Pyrin myös selvittämään empiirisen tutkimuksen avulla, mitä ongelmia ja jopa pelkoja todistajana toimiva poliisi työssään kokee.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen myötä laki antaa mahdollisuuden anonyymitodistamiseen. Haluan työssäni selvittää myös poliisin mahdollisuuden anonyymitodistamiseen sekä lain ja käytännön antamia mahdollisuuksia selvittää vaativista ja joskus uhkaavistakin todistelutilanteista.

2.3 Opinnäytetyön rakenne

Opinnäytetyö koostuu teoreettisesta osuudesta, jossa käydään läpi todistelua siltä osin, joka kiinteästi liittyy poliisin todistamiseen, todistajana toimimista ja anonyymiä todistamista sekä poliisin toimimista todistajana. Poliisin todistamisessa käsitellään poliisin vaitiolo-oikeutta ja vaitiolo- ja vaitiolo-oikeutta sekä asiakirjajulkisuutta.

Empiirisessä osiossa paneudutaan poliisin todistamiseen käytännössä haastatteleamalla sekä poliisin virassa toimivia vankan todistamistaustan omaavia poliisimiehiä, että syyttäjää, jonka nimeäminä todistajina poliisit pääsääntöisesti todistavat. Lisäksi paneudutaan ennakkopäätöksiin anonyymistä todistamisesta sekä tuomioistuimen oikeudesta murtaa poliisin vaitiolo-oikeus.

3 TODISTELUSTA

3.1 Todistelusta yleensä

Todistelulla pyritään yksinkertaisuudessaan selvittämään asiassa totuus tosiseikkojen nojalla. Todistelulla asianosaiset, eli vastaaja ja kantaja, pyrkivät osoittamaan tuomioistuimelle totuudenmukaisen tapahtumien kulun. Tuomioistuimen tehtäväksi jää arvioida, minkälaiseen ratkaisuun annettu näyttö antaa perusteet.

Todistelulla yleisesti ymmärretään tuomioistuinkäsittelyssä tapahtuvaa todisteiden esittämistä. Todistelua tapahtuu kuitenkin jo ennen varsinaista todisteiden vastaanottoa esitutkinnassa, asianosaisten asiaesittelyssä sekä asian valmisteluvaiheessa. Lopuksi tuomioistuin ottaa kantaa todistusharkinnassaan asiassa esitettyihin todisteisiin, jonka perusteella se antaa tuomionsa. (Jokela 2015, s 183.)

Todistelu on yksi osa näyttöratkaisua, joka voidaan jakaa todisteluun, todistusharkintaan sekä näytön riittävyden arviointiin. Jo esitutkinnassa tulee koota tarvittava selvitys ja näyttö syyteharkintaa, asianosaisten etujen valvomista ja mahdollista rikosoikeudenkäyntiä varten. Esitutkinnassa pyritään hankkimaan kaikki mahdollinen todistusaineisto, jotta voidaan päätellä, onko rikosta tapahtunut ja jos on, kuka on syyllistynyt siihen. (Helminen, Fredman, Kanerva, Tolvanen & Viitanen 2014, 509.)

Todistelua esitutkinnassa ohjaa ETL 1:2, 2. kohdassa määritelty keskitysperiaate:

“Esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.”

Lähtökohtaisesti todistusaineisto hankitaan jo esitutkinnassa, koska epäilty rikos on juuri tapahtunut tai poliisi on tutkinut paljastavassa rikostutkinnassa epäiltyä rikosta jo pidempään ja on perillä tapahtumien kulusta. Juuri esitutkinnassa pääsääntöisesti todistusaineisto hankitaan ja kootaan, tuomioistuimessa todistusaineiston arvo näyttönä arvioidaan.

Vapaan todistelun periaate

Vapaan todistelun periaate ohjaa todistelun sallittavuutta sekä määrittää näytön arvioinnin pääperiaatetta. Tällä tarkoitetaan, että asianosaiset saavat vapaasti käyttää oikeudenkäynnissä tiedossaan olevia todisteita. Tämän lisäksi tuomioistuin voi vapaasti minkään sitomatta arvioida, mikä näyttöarvo millekin todisteelle kokonaisuutena annetaan. Mikäli laki jossakin tilanteessa estää jonkin todisteen esittämisen oikeudessa,

voi tuomioistuin asettaa hyödyntämiskiellon, jonka lisäksi tuomioistuin voi estää tarpeettomien ja asiaan kuulumattomien todisteiden esittämisen. (Pölonen & Tapanila 2015, 35.)

Tuomioistuimella on siis vapaa harkinta näytön arvioinnissa. Näytön arviointia ei säätele mitkään lait tai säädökset, vaan tuomioistuin arvioi näyttöä perustuen kokemuksiin, loogiseen päättelyyn ja empirisen tieteen lainalaisuuksiin. (Pölonen & Tapanila 2015, 36.)

Kuulemisperiaate

Kuulemisperiaate eli kontradiktorisuusperiaate edellyttää, että asiaa ei ratkaista kuulematta kaikkia oikeudenkäynnin asianosaisia. Kuulemisperiaate on oikeudenkäynnin keskeisin periaate, koska juuri se tekee oikeudenkäynnistä oikeudenmukaisen, luomalla jokaiselle asianosaiselle mahdollisuuden kuulla, mihin muut ovat asiassa vedonneet ja mihin todisteisiin tuomioistuimen ratkaisu voidaan perustaa. Kuulemisperiaate tulee ensisiassa huomioida jo esitutkintavaiheessa, jossa pääasiassa todisteet kerätään ja kootaan. On otettava huomioon, että kaikilla osapuolilla on oikeudet hankkia ja esittää todistelua. (Pölonen & Tapanila 2015, 40.)

Todistelua vahvasti ohjaavilla Euroopan ihmisoikeussopimuksen(EIS) 6 artiklan 3 d kohdalla, Suomen perustuslain 21 §:n ja Oikeudenkäymiskaaren(OK) 17 luvun 1§ 1 momentilla on aistittavissa vahva kuulemis- eli kontradiktorisuusperiaate:

”Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat.” (EIS 6 artikla 3d.)

”Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheuttamattomia viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsitteilyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.” (Suomen Perustuslaki 731/1999 21 §.)

”Asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö asian tutkivalle tuomioistuimelle sekä lausua jokaisesta tuomioistuimessa esitetystä todisteesta, jollei laissa toisin säädetä.” (OK 4/1734 17 luku 1 § 1 mom.)

Rooliperiaate

Rooliperiaate todistelussa koskee työnjakoa, eli sitä, kenen tulee näyttää kanteen perusteena olevat tosiseikat toteen ja kenen tehtävänä on todisteiden hankkiminen ja esittäminen. (Pölonen & Tapanila 2015, 52.)

3.2 Näytön arvioinnista

”Tuomioistuimen on esitettävä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä.” (OK 17 luku 1 § 2 mom.)

”Tuomioistuin harkitsee, mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä on todisteena, jos hän ilman hyväksyttävää syytä:

- 1) kutsusta huolimatta ei saavu oikeudenkäyntiin tai poistuu luvatta;*
- 2) tuomioistuimen kehotuksesta huolimatta ei lausu vastapuolen vaatimuksesta tai sen perusteista;*
- 3) todistelutarkoituksessa kuultuna ei anna kertomusta tai vastaa kysymykseen;*

4) ei noudata tuomioistuimen kehotusta täydentää tai selventää esitystään taikka muuta kehotusta.

Rikosasian vastaajan I momentissa tarkoitettu menettely saadaan ottaa huomioon hänen vahingokseen vain siinä määrin kuin se ei loukkaa hänen oikeuttaan olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen.” (OK 17 luku 6§)

Tuomioistuin käyttää siis omaa harkintavaltaa siinä, minkälaisen arvon se antaa mil-
lekin todisteelle. Onko poliisitodistajan todistaminen tuomioistuimen harkinnan mu-
kaan eriarvoisessa asemassa todistajaan, jolla on vaikka rikollinen menneisyys? Laki
ei aseta todistajia eriarvoiseen asemaan, mutta miten käytäntö kertoo? Usein tätä mie-
likuvaa vääristää tilanteet, joissa ajoneuvon kuljettaja kertoo toista ja poliisi kertoo
toista, tällöin pääsääntöisesti poliisin kertomusta tuomioistuin pitää luotettavampana.
Tässä on kuitenkin muistettava, että ajoneuvon kuljettaja on rikoksesta epäilty, eikä
hänellä ole totuudessa pysymisvelvollisuutta, toisin kuin asiassa todistajana toimivalla
poliisilla on. Näissä tapauksissa on siis selvää, että virkavastuulla toimivan poliisin
todistamiselle tuomioistuin antaa vahvemman painoarvon kuin rikoksesta epäillyn lau-
sunnolle.

3.3 Todistelumenettely

Todistelumenettelyä ohjaa pitkälti OK 17 luvun 43-55 pykälät.

Ok 17 luvun uudistuksen myötä ennen käytetty todistajanvala on jäänyt kokonaan pois
ja nyt todistaja antaa vakuuden. Todistajalla sekä asiantuntijalla on oma vakuutus.

Merkittävimpinä todistajaa koskevinä pykälinä on OK 17 luvun 47 §:

*”Todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen ja todistajan tulee esittää ker-
tomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen kertomukseen. Kuultava saa kui-
tenkin käyttää muistinsa tukemiseksi kirjallista muistiinpanoa.*

*Jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisem-
min tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei*

anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todistena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta.”

Tässä pykälässä on huomioitavaa, että ainoastaan suullinen todistelu ja todistaminen saadaan ottaa asiaa ratkaistessa huomioon. Todistajalla saa kuitenkin olla esillä muistiinpanoja, joihin hän voi kertomuksessaan tukeutua.

OK 17 luvun 51 §:

”Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä näkösuojan takaa taikka asianosaisen tai muun henkilön läsnä olematta, jos tuomioistuimien harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen:

1) kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;

2) jos kuultava muuten jättäisi ilmaisematta, mitä asiasta tietää;

3) jos henkilö häiritsee tai koettaa eksyttää kuultavaa tämän puhuessa; tai

4) jos rikosasiassa kuultava on muusta kuin 1 kohdassa tarkoitettusta syystä erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu.

(8.1.2016/11)

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Kuultavan kuulemisesta yleisön läsnä olematta säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa.”

OK 17 luvun 52 §:

”Todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista sekä todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos:

1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn;

- 2) kuultavan henkilökohtaisesta saapumisesta pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna huomattavia kustannuksia tai huomattavaa haittaa;
- 3) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luotettavasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä;
- 4) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta;
- 5) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt; tai
- 6) rikosasiassa kuultava on muusta kuin 4 kohdassa tarkoitettusta syystä erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu.

(8.1.2016/11)

Edellä 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.”

Nämä kaksi pykälää antavat todistajalle mahdollisuuden tulla kuulluksi ilman henkilökohtaista kontaktia asianosaisiin. OK 17 luvun 51 pykälä antaa mahdollisuuden kuulla todistajaa jopa ilman tietyn asianosaisen paikallaoloa, mikäli todistajana kuuleminen ei muuten ole tietysin edellytyksin mahdollista. Koska kaikille asianosaisille on joka tapauksessa annettava mahdollisuus esittää todistajalle kysymyksiä, tarkoittaa tämä sitä, että poistetun asianosaisen avustajalla on mahdollisuus olla paikalla.

OK 17 luvun 52 pykälä taas antaa mahdollisuuden tietysin edellytyksin kuulla todistajaa ilman tämän fyysistä läsnäoloa. Videoyhteydellä tapahtuva todistaminen varsinkin tapauksissa, joissa maantieteelliset etäisyydet ovat pitkiä, on todistajaa huomattavasti helpottava seikka. Tässä tapauksessa kuitenkin kohtaaminen todistajan ja asianosaisen välillä tapahtuu, vaikka todistaja pelkää uhkaa asianosaisten suunnasta. Tämä voidaan kuitenkin sulkea pois mahdollisuudella puhelinkuulemiseen, mutta käytännössä se tarkoittaa vain tapauksia, joissa todistajan kertomusta voidaan pitää luotettavana ilman hänen läsnäoloaan.

Empiirisessä osiossa paneudutaan syvällisemmin näiden pykälien toteutumiseen käytännössä, miten suullisuus turvataan puhelinkuulemisessa ja miten pykälät helpottavat todistajaa, vai helpottavatko.

4 TODISTAJA

Todistaminen on kansalaisvelvollisuus ja meistä jokainen voidaan velvoittaa todistajaksi pakkokeinoja käyttämällä, halusimme sitä tai emme. Tässä luvussa käyn läpi todistajan velvollisuuksia sekä oikeuksia ja myös seikkoja, joilla hankalia todistamisia pyritään lieventämään.

Esitutkinnassa todistaja ei ole asianosainen eikä asiantuntija vaan henkilö, jota kuullaan tarkoituksena selvittää, onko tapahtunut rikos, sen teko-olosuhteet sekä rikoksen tekijä.

Tauno Tirkkonen on teoksessa Suomen prosessioikeus II sivulla 220 määritellyt mielestäni todistaja -käsitteen pääkäsitteilyssä hyvin ja ymmärrettävästi:

“Todistaja voidaan luonnehtia sellaiseksi oikeudenkäynnin ulkopuoliseksi henkilöksi, jota oikeudenkäynnissä käytetään todistuskeinona tarkoituksessa selvittää jutun ratkaisulle vaikutuksellisia tosiseikkoja.”

Uudistuneen lainsäädännön myötä todistajalle ei enää ole asetettu erityisiä kelpoisuusvaatimuksia. OK 17:29 mukaan jokaista muuta kuin asianosaista voidaan kuulustella todistajana. Myös asianomistajaa, jolla ei ole asiassa vaatimuksia kuullaan rikosasiassa todistajana, kuitenkin pääkäsitteilyssä ilman annettavaa vakuutusta ja ilman kieltäytymisestä annettavaa uhkasakkoa tai painostusvankeutta.

Tämän lisäksi mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, OK 17 luvun 29 § 3 momentin nojalla todistajana voidaan kuulla myös sitä,

- 1) jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee;
- 2) siihen, jolle on annettu rangaistumääräys tai rikesakko 1 kohdassa tarkoitettusta teosta;
- 3) siihen, jonka teko esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan toimenpiteistä luopumista tarkoittavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta.

Tämä 3 momentti siis tarkoittaa, että samasta rikoksesta mahdollista toista rikoksesta epäiltyä ei voida kuulla todistajana. Esimerkkinä tästä voisi olla tilanne, jossa henkilö A on hankkinut huumausainetta omaan käyttöön vähäisenä pidetyn määrän ja saanut asiasta rangaistusvaatimuksen. Aikanaan tutkinnassa selviää myyjä B, jolta henkilö A on hankkinut huumausaineen. Tällöin A:ta voidaan kuulla uudelleen todistajana B:n asiassa.

On kuitenkin huomioitavaa, että A:lta ei voida OK 17 luvun 29 §:n mukaan ottaa vastuuta. Tämä taas aiheuttaa sen, ettei A:han voida myöskään kohdistaa RL 15 luvun 1 §:n mukaista rangaistusuhkaa perättömästi lausumasta tuomioistuimessa.

“Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta.” (Esitutkintalaki 805/2011 7 luku 8 §)

Tämä siis tarkoittaa, että todistajan on jo esitutkinnassa kerrottava totuudenmukaisesti kaikki, mitä hän asiasta tietää, vaikka häneltä ei jotakin asiaa osattaisi nimenomaisesti kysyäkään. Hän ei saa valehdella, eikä hän voi jättää lähtökohtaisesti kertomatta asioita.

Poikkeuksen tekee OK 17 luku 10 §:

“Sellaisista tiedoista ei saa todistaa, jotka ovat salassa pidettäviä valtion turvallisuuden takia tai sen takia, että ne koskevat Suomen suhteita toiseen valtioon tai kansainväliseen järjestykseen.”

Tämä pykälä on käytännön elämässä toki marginaalinen, mutta toteutuessaan todistajalla on tämän suhteen ehdoton vaitiolovelvollisuus.

OK 17 luvun 17 ja 18 pykälät koskevat todistajan vaitiolo-oikeutta. Tämä siis tarkoittaa, että todistaja saa todistaa näin halutessaan, mutta hänellä on myös oikeus kieltäytyä todistamasta. Mikäli todistaja oman harkintansa perusteella haluaa todistaa vaitiolo-oikeuden piiriin kuuluvasta asiasta, ei tätä suostumusta lähtökohtaisesti voi enää peruuttaa.

“Asianosaisen nykyinen tai entinen aviopuoliso taikka nykyinen avopuoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka se, jolla on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde asianosaiseen, saa kieltäytyä todistamasta.

Jos 1 momentissa tarkoitettu henkilö suostuu todistamaan tuomioistuimessa, suostumusta ei voida peruuttaa, ellei muusta tässä luvussa säädetystä salassapitovelvollisuudesta tai vaitiolo-oikeudesta muuta johdu.” (OK 17 luku 17§)

”Jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen.

Sen estämättä, mitä 17 §:ssä ja edellä tässä pykälässä säädetään asianosaiseen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön vaitiolo-oikeudesta, tuomioistuin voi rikosasiassa päättää, ettei todistajana kuultavalla asianomistajalla, jolla ei ole vaatimuksia, ole vaitiolo-oikeutta, jos on syytä epäillä, ettei hän ole itse päättänyt vaitiolo-oikeuden käyttämisestä.” (OK 17 luku 18 §)

4.1 Hyödyntämiskielto

Hyödyntämiskielto liittyen todisteluun tarkoittaa käytännössä sitä, että tuomioistuin harkitsee todisteluharkinnassa, voidaanko jokin todistamiskiellon vastaisesti hankittu tai perus- tai ihmisoikeuksien rajoittamiseen johtava todiste hyväksyä oikeudenkäyntiaineistoon. (Pölönen & Tapanila 2015, 230.)

Hyödyntämiskiellosta on aivan tuore esimerkki, joka ei liity todisteen hyödyntämiskieltoon, mutta antaa selkeän kuvan itse hyödyntämiskiellosta. Kyseessä on Turun hovioikeuden lainvoimainen päätös.

Asiassa henkilöä A epäiltiin törkeästä tuhotyöstä. hänen epäiltiin sytyttäneen kerrostalon ullakon tuleen ja aiheuttaneen mittavia taloudellisia vahinkoja. Poliisi kuuli esitutkinnassa epäiltyä, joka halusi tulla kuulluksi ilman avustajaa huolimatta kehotuksista avustajan hankkimiseen. Poliisi videoi kuulustelun. Kuulustelussa A myönsi sytyttäneensä kerrostalon tuleen.

Käräjäoikeus kuitenkin asetti A:n kuulustelukertomuksen hyödyntämiskieltoon, koska A oli tuomittu viime vuosituhanella tapahtuneessa rikoksessa täyttä ymmärrystä vailla ja poliisin olisi pitänyt ymmärtää, että A saattoi olla edelleen täyttä ymmärrystä vailla esitutkinnassa.

Hovioikeus kuitenkin kumosi hyödyntämiskiellon katsoen, että poliisi on toiminut esitutkinnassa lain asettamin keinoin, eikä sillä olisi ollut mahdollista saada A:n terveydellisiä tutkimuksia viime vuosituhanelta.

4.2 Anonyymi todistaja

Anonyymi todistaja on todistaja, jonka henkilöllisyys salataan oikeudenkäynnissä joltakin asianosaiselta. Anonyymi todistamismahdollisuus on tullut OK 17 luvun uudistuksen mukana uutena ja merkittävänä muutoksena vanhaan lainsäädäntöön. Se mahdollistaa todistamisen tilanteissa, joissa todistaja pelkää todistamisensa seurauksia itsensä tai läheistensä puolesta (seurauksia todistamisestaan). Anonyymien todistelun voisi ajatella tulevan kyseeseen juuri todistamisessa järjestäytyntä rikollisuutta vastaan tilanteessa, jossa todistaja on asianosaiselle tuntematon henkilö. Tilanteessa, jossa todistaja on asianosaisen tuntema henkilö, anonyymi todistaminen ei luonnollisesti tule kysymykseen. (Pölönen & Tapanila 2015, 395.)

Anonyymi todistaminen on ainakin vielä hyvin vähän käytetty todistamiskeino, koska sen voidaan herkästi katsoa rikkovan asianosaisen oikeusturvaa. Asianosaiselle tulee

antaa mahdollisuus kyseenalaistaa todistajan kertomus, mutta se voi olla mahdotonta, mikäli hän ei tiedä, kuka ja miksi häntä vastaan todistaa. Myös itse todistajan kuulustelussa voi olla hankalaa esittää kysymyksiä, jotta anonyymien todistajan henkilöllisyys ei paljastu. (Pölonen & Tapanila 2015, 395.)

Tuomioistuimien joutuu siis tilanteessa miettimään, asettaako asianosaisen oikeusturvan vai todistajan suojelemisen etusijalle. Tämän johdosta on mielestäni selvää, että tuomioistuimien joutuu näytön arvioinnissa pohtimaan anonyymien todistajan antaman kertomuksen painoarvoa, koska mahdollisuutta esittää kertomusta heikentäviä vastakysymyksiä ei välttämättä ole pystytty tekemään. On myös huomioitavaa, että anonyymi todistaja ei anna vakuutusta, joka myös asettaa annetun kertomuksen eri valoon kuin valan antaneen todistajan.

”Todistajaa voidaan kuulla rikosasiassa siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (anonyymi todistaja), jos:

- 1) häntä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 a–11 e §:n perusteella tehdyn päätöksen mukaan päätetty kuulla anonyymisti;*
- 2) päätös on lainvoimainen tai sitä on mainitun luvun 11 e §:n 3 momentin mukaan noudatettava;*
- 3) pääkäsittelyssä tutkitaan syytettä siitä rikoksesta, jonka selvittämiseksi hänelle on myönnetty anonymiteetti; ja*
- 4) hän vaatii, että häntä kuulustellaan siten, ettei hänen henkilöllisyytensä paljastu.” (OK 17 luku 33 §)*

”Tuomioistuimien voi syyttäjän taikka epäillyn tai vastaajan kirjallisesta hakemuksesta päättää, että rikosasiassa kuullaan henkilöä todistajana siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (anonyymi todistaja), jos:

- 1) rikosepäily tai syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta, taikka rikoslain 20 luvun 9 a §:ssä tai 25 luvun 3 §:ssä rangaistavaksi säädettyä rikosta taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta tällaiseen rikokseen; ja*
- 2) menettely on välttämätön anonyymien todistajan tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta.*

Hakemuksesta tai sen liitteestä on ilmentävä, ketä vaaditaan kuultavaksi anonyyminä todistajana, selvitys asianomaisen henkilön tahdosta tulla kuulluksi anonyyminä todistajana, sekä ne seikat ja todisteet, joihin hakija vaatimuksensa tukeksi vetoaa.” (Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 689/1997 5 luku 11 a§.)

Anonyymi todistaminen on Suomessa erittäin harvinaista, mistä kertoo se, että lain tultua voimaan 2015, on siitä ainoastaan yksi KKO:n ennakkopäätös. Tulen käsittelemään tätä päätöstä, KKO:2016:88 lähemmin poliisin todistamista koskevassa osiossa.

4.3 Asiantuntijatodistaja

Asiantuntijan oikeudenkäynnissä määrittää OK 17 luvun 34 §:

”Asiantuntijaa kuullaan erityisiä tietoja vaativista kokemussäännöistä sekä niiden soveltamisesta asiassa ilmenneisiin seikkoihin.”

Erityistä tietoa vaativat kokemussäännöt ovat asian kannalta relevantteja sääntöjä, jotka eivät kuulu tavallisen yleissivistyksen ja elämäkokemuksen piiriin. Näitä erityisiä tietoja ja taitoja saadaan koulutuksen ja kokemuksen kautta, kun taas yleisiä kokemussääntöjä tuomioistuimien voi soveltaa viran puolesta. (Jokela 2015, 308.)

Asiantuntijan ja todistajan ero ei aina ole kovin selvä. Todistajan tehtävä on todistaa tekemistään havainnoista, asiantuntijan tehtävä taas on selvittää kokemussääntöjä. Asiantuntijaa usein pyydetään myös tekemään asiassa havaintoja ja tekemään niiden pohjalta asiantuntijalausuntansa. Merkittävää tässä tilanteessa on, onko asianomainen tehnyt havaintonsa ennen vai jälkeen asiantuntijatehtävänsä. Tästä johtuen on myös mahdollista, että asianosainen voi toimia samassa tapauksessa sekä todistajana että asiantuntijana. Oikeuskirjallisuudessa on myös kehitetty termi ”asiantunteva todistaja”, jota voidaan pitää eräänlaisena asiantuntijan ja todistajan välimuotona, henkilönä, joka lausuu tekemistään havainnoista mutta on näitä havaintoja tehdessään käyttänyt hyväksi omaamaansa erityistä asiantuntemusta. Oikeudenkäymiskaari eikä muukaan lainsäädäntö tunne käsitettä ”asiantunteva todistaja”. (Jokela 2015, 310; Vuorenpää 2012, 24.)

Tuomioistuimien voi antaa määräyksen asiantuntijatehtävään tai se voi perustua myös asianosaisen toimeksiantoon. Asiantuntijaa koskevia säännöksiä sovelletaan asiantuntijaan siitä riippumatta, kuka hänet on asiantuntijaksi nimennyt. Asianosaisilla on tietysti myös mahdollisuus pyytää tuomioistuimelta asiantuntijalausannon hankkimista. (Jokela 2015, 311.)

Mietittäessä todistajan ja asiantuntijatodistajan välisiä eroja käytännössä, voidaan todeta, että todistaja on kuka tahansa meistä, minkälaisen menneisyyden tahansa omaava henkilö, jolla on asian ratkaisemisen kannalta tärkeitä havaintoja. Asiantuntijatodistajan on puolestaan oltava rehelliseksi ja omalla alallaan eteväksi tunnustettu ja hänellä on myös oikeus kieltäytyä tehtävästä, ellei hän toimi julkisessa virassa.

OK 17 luvussa on mainittuna molemmille oma ja erillinen vakuutensa. Tämä tulee toki huomioitavaksi siinä vaiheessa, mikäli asiantuntijatodistajaa kuullaan pääkäsittelyssä. Todistaja antaa aina kertomuksensa suullisesti, kun taas asiantuntijatodistaja antaa lausuntonsa aina kirjallisesti, ja mikäli häntä on pääkäsittelyssä tarpeen kuulla, silloin myös suullisesti.

Todistajalle maksetaan pääsääntöisesti todistajanpalkkio, joka käytännössä tarkoittaa päivärahaa. Lisäksi todistajalle korvataan todistamisesta mahdollisesti aiheutuneet kulut, kuten matka- tai lastenhoitokulut. Asiantuntijatodistajalla on sen sijaan oikeus kohtuulliseen palkkioon aiheutuneesta työstä.

Pääsääntöisesti poliisia kuullaan tuomioistuimessa todistajana. Asiantuntijatodistajina kuullaan yleensä rikosteknisenlaboratorion henkilöitä, jotka todistavat esimerkiksi dna-lausunnon sisällöstä. Sen sijaan rikosteknisiä tutkijoita kuullaan yleensä jo todistajina, kun halutaan kuulla miten ja missä näytteitä on taltioitu. Mielestäni on yllättävää, että myös tuomioistuinikäytännöissä on eroja. Jossakin tuomioistuimessa poliisin jengiasiantuntijaa kuullaan asiantuntijatodistajana, kun taas toisessa tuomioistuimessa häntä kuullaan todistajana. Tämä kertoo siitä haasteesta, joka erottaa asiantuntijatodistaja todistajasta.

4.4 Sanktio

Todistajaa siis koskee ehdoton totuudessa pysymisvelvollisuus. Rikoksista oikeudenkäyttöä vastaan säädetään RL 15 luvussa, joista keskeisimmät pykälät koskevat niin sanottua väärää valaa.

”Jos

1) todistaja tai asiantuntija tuomioistuimessa tai

2) muu henkilö tuomioistuimessa valan tai vakuutuksen nojalla antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava perättömästä lausumasta tuomioistuimessa vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös kuultaessa henkilöä hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta tuomioistuimessa käyttäen videoneuvottelua, puhelinta tai muuta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 52 tai 56 §:ssä tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa.” (Rikoslaki 39/1889 15 luku 1 §)

”Jos

1) joku valan tai vakuutuksen nojalla oikeudenkäyntiin rinnastettavassa viranomaismenettelyssä,

2) muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa tai

3) muu kuin poliisilain (872/2011) 6 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitettussa asemassa oleva poliisitutkinnassa tai siihen rinnastettavassa viranomaismenettelyssä henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa

antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan, hänet on tuomittava perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.” (RL 15 luku 2 §)

Perättömästä lausumasta on myös törkeä sekä tuottamuksellinen tekemuoto.

5 POLIISI TODISTAJANA

Lain mukaan jokainen todistaja on lähtökohtaisesti samassa asemassa riippumatta siitä, onko hän rikoksista tuomittu tai poliisi. Poliisia todistajana koskee siis kaikki jo edellä mainitut seikat. Näiden lisäksi häntä koskee erityiset säännökset vaitiolovelvollisuudesta sekä tietyt erityiset säännökset vaitiolo-oikeudesta. Näihin, sekä näihin kiinteästi liittyvään asiakirjajulkisuuteen, tulen paneutumaan tässä luvussa.

5.1 Julkisuusperiaate poliisitoiminnassa

Suomen perustuslain 2 luvun 12§ 2 momentti antaa perustan viranomaisen hallussa olevan asiakirjan julkisuudesta. Tämän pykälän sisältönä on, että jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta.

”Viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.”

Poliisin toimintaa säätelee julkisuuslaki eli laki viranomaistoiminnan julkisuudesta, joka on yleislaki. Oikeudenkäynnin julkisuutta taas säätelee oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettu laki, joka on erityislaki. Tämä tarkoittaa, että mikäli asiassa ei ole säädetty erityislainsäädäntöä, noudatetaan yleislakia, muussa tapauksessa erityislaki ohittaa yleislain säännökset.

Käytännössä tämä siis aiheuttaa sen, että poliisin esitutkinnassa sovelletaan julkisuuslakia, kun taas saman asian edetessä tuomioistuinkäsittelyyn, aletaan soveltaa oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia.

“Viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei tässä tai muussa laissa erikseen toisin säädetä.” (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999 1 luku 1 §.)

Julkisuuslain 4 § antaa tyhjentävän luettelon niistä viranomaisista, joita tämä laki koskee. Käytännössä tässä laissa tarkoitettu viranomaiskäsite on niin laaja, että se lähtökohtaisesti koskee kaikkia viranomaisia.

”Viranomaisen asiakirjalla tarkoitetaan viranomaisen hallussa olevaa asiakirjaa, jonka viranomainen tai sen palveluksessa oleva on laatinut taikka joka on toimitettu viranomaiselle asian käsittelyä varten tai muuten sen toimialaan tai tehtäviin kuuluvassa asiassa.” (JulkL 1 luku 5 §.)

Tämän lisäksi JulkL 5 §:ssä viranomaisen asiakirjana ei pidetä:

- 1) viranomaisen palveluksessa olevalle tai luottamushenkilölle hänen muun tehtävänsä tai asemansa vuoksi lähetettyä kirjettä tai muuta asiakirjaa;*
- 2) viranomaisen palveluksessa olevan tai viranomaisen toimeksiannosta toimivan laatimia muistiinpanoja taikka sellaisia luonnoksia, joita laatija ei ole vielä antanut esittelyä tai muuta asian käsittelyä varten;*
- 3) viranomaisen sisäistä koulutusta, tiedonhakua tai muuta niihin verrattavaa sisäistä käyttöä varten hankittuja asiakirjoja;*
- 4) asiakirjaa, joka on annettu viranomaiselle yksityisen lukuun suoritettavaa tehtävää varten tai laadittu sen suorittamiseksi;*
- 5) viranomaiselle löytötavarana jäänyttä tai toimitettua asiakirjaa.*

JulkL:ssa säännellään julkisuutta kahteen henkilötahoon nähden, eli yleisöjulkisuuteen sekä asianosaisjulkisuuteen nähden. Yleisöjulkisuudella tarkoitetaan jokaisen oikeutta saada tieto viranomaisen asiakirjasta, joka on julkinen. (Helminen ym. 2012, 498.)

”Jokaisella on oikeus saada tieto viranomaisen asiakirjasta, joka on julkinen.” (JulkL 3 luku 9 §.)

Asianosaisjulkisuudella taas tarkoitetaan asianosaisen oikeutta tutustua asiakirjoihin ja saada tieto nimenomaan omassa asiassa. (Helminen ym. 2012, 498.)

”Hakijalla, valittajalla sekä muulla, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee (asianosainen), on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn.” (JulkL 3 luku 11 §)

Asianosaisjulkisuus on selkeästi laajempi oikeus, kuin yleisöjulkisuus. Asianosaisella on oikeus saada tieto muustakin asiakirjasta kuin julkisesta asiakirjasta, mikäli se voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Pääsääntöisesti asianosaisella on siis oikeus tutustua myös salassa pidettäviin asiakirjoihin, poikkeuksena JulkL 11 §:n 2 momentissa mainitut tilanteet, joissa asianosaisella ei ole oikeutta tutustua salassapidettäviin asiakirjoihin. (Helminen ym. 2012, 498.)

Näistä poikkeuksista merkittävin on poliisitodistajalle seuraava kohta:

2) esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa esitettyyn tai laadittuun asiakirjaan ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiseksi (JulkL 3 luku 11 § 2 mom.)

Tämä kohta nykypäivänä käytännössä määrää sen, että asianosaisella on oikeus saada esitutkinnan päätyttyä, eli ei siis vielä esitutkinnan aikana, tietoonsa lähes kaikki häntä koskevat asiakirjat. Tuomioistuinkäsittelyssä siis asianosaisella on tieto joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta kaikista häntä kohtaan suoritetuista salaisistakin pakkokeinoista, joka siis merkittävästi vähentää poliisitodistajan vaitiolo-oikeutta ja vaitiolo-velvollisuutta.

Mitkä ovat siis nämä poikkeukset, joita asianosaisellakaan ei ole oikeus saada tietoonsa ja jotka antavat pohjan poliisitodistajan vaitiolo-velvollisuudella ja myös vaitiolo-oikeudelle?

Nämä poikkeukset koskevat tilanteita, joissa esitutkinta keskeytetään tai sitä ei suoriteta lainkaan. Nämä tilanteet eivät taas vaikuta todistajana toimimiseen, koska esitutkinta on suoritettu ja asia on edennyt tuomioistuinkäsittelyyn. Lisäksi salaisista pakkokeinoista kokonaan ilmoittamatta jättäminen on mahdollista tiedonhankinnan turvaamiseen, valtion turvallisuuden varmistamiseen sekä hengen ja terveyden suojaamiseen liittyvissä tapauksissa.

On hyvä huomata, että hallituksen esityksessä 222/2010 sivulla 145 otetaan vahvasti kantaa juuri hengen ja terveyden osalta ja on ymmärretty tämän merkitys todellisessa elämässä:

”Hengen ja terveyden suojaamisen osalta on huomattava käytännön osoittaneen, että tiedonhankinnan kohteet pyrkivät selvittämään tarkoin eri henkilöiden roolit ja todellisen henkilöllisyyden, kun esitutkintaviranomaisen heihin kohdistuvat toimenpiteet ovat paljastuneet. Tämä puolestaan mahdollistaa kostotoimenpiteet. Mikäli samassa asiassa on esimerkiksi käytetty tietolähdettä ja peitehenkilöä, riittää jo toisen henkilön paljastuminen saattamaan molemmat henkilöt ja heidän läheisensä hengen ja terveyden vaaraan.”

Lähtökohtaisesti voidaan siis todeta, että asianosaisilla on tieto kaikista heitä koskevista asiakirjoista tuomioistuinkäsittelyssä.

Keskusrikospoliisin tutkinnanjohtajana pitkän uran tehnyt rikoskomisario S. S. kertoo, että nykyisen lainsäädännön velvoittamana poliisin tulee varautua asiakirjajulkisuudessa siihen, että kaikki salaisetkin pakkokeinot tullaan asianosaisille asianosaisjulkisuuden myötä luovuttamaan. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jo alusta saakka tulee huomioida asiakirjan sisältö, jotta tietoja esimerkiksi poliisin taktisista ja teknisistä menetelmistä ei kulkeudu asianosaisten tietoon. Vuoden 2014 pakkokeinolain ja poliisilain uudistuksen myötä lähes kaikesta asianosaista koskevasta salaisesta pakkokeinosta tulee ilmoittaa asianosaiselle kirjallisesti. Tätä ennen riitti, että vaikka kuulustelun yhteydessä epäillylle ilmoitettiin suullisesti häneen kohdistetun telekuuntelua ja se kirjattiin kuulustelupöytäkirjaan. Nyt kirjalliseen tiedonantoon kirjataan pakkokeino, ketä tai mitä pakkokeino on koskenut ja mitä ajanjaksoa pakkokeino on käsittänyt. (S. S. Henkilökohtainen tiedonanto 31.3.2020.)

Esimerkkinä tästä voisi mainita, että epäillylle ilmoitetaan häneen ja hänen ajoneuvoonsa kohdistetun teknistä tarkkailua ajanjaksolle 1.1.2019 - 1.7.2019. Asiakirjassa ei mainita minkälaista ja miten tekninen tarkkailu on suoritettu. S. S. pitää jopa hieman yllättävänä sitä, että hyvin harvoin tulee pyyntöjä asianosaisilta saada poliisilta tarkempia tietoja asiakirjan sisällöstä. Edes avustajat eivät tutkintaan menevissäkään jutuissa pyydä lisätietoja, vaan ilmeisesti pitävät näitä annettuja tietoja lain mukaisesti riittävinä. (S. S. Henkilökohtainen tiedonanto 31.3.2020.)

Nykyinen lainsäädäntö on S. S:n mukaan toki muuttanut sen, että asianosaisilla on hyvin tiedossa menetelmät, kuten telekuuntelu ja tekninen ja taktinenkin seuranta, joita

poliisi tutkinnassa käyttää. S. S:n mukaan kuitenkin melko hyvin on vielä epätietoisuutta siitä, minkälaisilla laitteilla ja miten poliisi näitä salaisia pakkokeinoja tekee. Juuri näitä teknisiä ja taktisia menetelmiä poliisin on pyrittävä suojaamaan. (S. S. Henkilökohtainen tiedonanto 31.3.2020.)

Rikoskomisario S. S. kertoo, että käytännössä kokonaan ilmoittamatta jättäminen on harvinaista. Koska se vaatii konkreettisen hengen ja terveyden vaaran, on niiden perustelu hankalaa. Salaisista pakkokeinoista, joille on määrätty ilmoittamisesta vuoden takaraja, ilmoittaminen usein myös menee vuoteen. Tämä osittain siitäkin syystä, että toisinaan epäiltyä saatetaan ruveta vuoden aikana tutkimaan uudelleen rikokseen, jossa salaisia pakkokeinoja käytetään. Tällöin olisi tutkinnan kannalta haitallista, jos epäilylle olisi juuri ilmoitettu häneen kohdistuneista pakkokeinoista. S. S. kertoo myös, että pidennysten hakeminen ilmoittamiseen on melko yleistä, juuri edellä mainittuun seikkaan liittyen. (S. S. Henkilökohtainen tiedonanto 31.3.2020.)

Tarkkailumuistio

Yhtenä esimerkkinä asiakirjajulkisuudesta käytän tarkkailumuistiota. Tarkkailutehtäviä tekevät poliisit käyttävät työssä pääsääntöisesti tarkkailumuistiota havaintojen kirjaamiseen. Onko tarkkailumuistio sitten asiakirja, joka tulee viimeistään esitutkinnan päätyttyä luovuttaa asianosaiselle?

Tarkkailumuistio on viranomaisen laatima asiakirja, mutta se pitää sisällään viranomaisen palveluksessa olevan henkilön muistiinpanoja, jotka voidaan perustellusti olevan tehty poliisin sisäistä käyttöä varten. Voidaan kuitenkin miettiä, onko mahdollista, että muistiossa on tietoja ja havaintoja, jotka vaikuttavat asianosaisen asian käsittelyyn. Käytännössä asia on ratkaistu poliisissa siten, että tarkkailumuistio luovutetaan asiakirjana asianosaisille niiltä osin, jotka eivät pidä salassa pidettäviä tietoja.

Sekä rikoskomisario S. S. että kihlakunnansyyttäjänä toimiva M. M. ovat molemmat tyytyväisiä tämänhetkiseen malliin siitä, miten juuri tarkkailumuistio on asianosaisjulkinen eli muistiosta annetaan kaikki ne tiedot, jotka ovat asianosaiselle merkityksellisiä ja poliisin tekniset ja taktiset menetelmät on salattu. (S. S. Henkilökohtainen tiedonanto 31.3.2020 ja M. M. Henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2020.)

5.2 Vaitioloovelvollisuus

Vaitioloovelvollisuuden ja vaitiolo-oikeuden ymmärtäminen on ensisijaisen tärkeää. Poliisin palveluksessa toimivien henkilöiden vaitioloovelvollisuus rajoittaa ilmaisuvapautta, eli oikeutta kertoa salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluvia asioita ulkopuolisille. Vaitiolo-oikeus vastaavasti rajaa tuomioistuinten ja muiden tietoja tarvitsevien viranomaisten oikeutta vaatia poliisimiestä antamaan salassa pidettäviä tietoja. (Rantaeskola 2014, 167.)

”Poliisin henkilöstöön kuuluva virkamies ei saa ilmaista luottamuksellisesti tietoja antaneen taikka valeostajana tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä koskevaa tietoa, jos tiedon ilmaiseminen vaarantaisi luottamuksellisesti tietoja antaneen tai valeostajana tai peitehenkilönä toimineen tai hänen läheistensä turvallisuuden. Vaitioloovelvollisuus on voimassa myös, jos henkilöllisyyttä koskevan tiedon ilmaiseminen vaarantaisi jo käynnissä olevan tai tulevan tiedonhankinnan.

Muutoin poliisin henkilöstöön kuuluvan virkamiehen vaitioloovelvollisuudesta on voimassa, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa ja muussa laissa sekä tässä luvussa jäljempänä säädetään. Sama vaitioloovelvollisuus on sillä, joka on työsopimussuhteessa poliisiin tai joka hänelle myönnettyjen poliisivaltuuksien nojalla tai muulla perusteella suorittaa poliisitehtävää. Vaitioloovelvollisuus on voimassa myös palvelussuhteen poliisissa päätyttyä.”
(Poliisilaki 872/2011 7 luku 1§.)

Mielestäni tässä pykälässä nimenomaan vaitioloovelvollisuuden ymmärtämisen osalta on huomioitavaa, että poliisi ei saa ilmaista kyseisiä tietoja siinä tapauksessa, että se vaarantaisi luottamuksellisesti tietoja antaneen, valeostajan, peitehenkilön tai näiden läheisten turvallisuuden.

Laissa ei ole määritelty, mitä henkilöllisyydellä koskevalla tiedolla tarkoitetaan. Henkilötietolain 3 §:n 1 momentissa henkilötiedolla tarkoitetaan kaikenlaista luonnollista henkilöä tai hänen ominaisuuksiinsa kuuluvia merkintöjä, jotka voidaan tunnistaa

hüntä, hänen perhettään tai hänen kanssaan asuvia koskevaksi. Henkilöllisyyttä koskeva tieto voidaan nähdä vielä laajempänä, koska hyvinkin rajatun piirin tiedossa oleva tieto saattaa paljastaa ja yksilöidä tietyn henkilön. (Rantaeskola 2014, 170.)

Viranomaisen palveluksessa oleva samoin kuin luottamustehtävää hoitava ei saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä, eikä muutakaan viranomaisessa toimiessaan tietoonsa saamaa seikkaa, josta lailla on säädetty vaitiolo-ovelvollisuus. Vaitiolo-ovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun toiminta viranomaisessa tai tehtävän hoitaminen viranomaisen lukuun on päättynyt. (JulkL 23 § 1 mom.)

5.3 Vaitiolo-oikeus

“Poliisin henkilöstöön kuuluva ei ole velvollinen ilmaisemaan hänelle hänen palvelussuhteensa aikana luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyyttä koskevaa tietoa eikä salassa pidettäviä taktisia tai teknisiä menetelmiä. Velvollisuudesta pitää 1 momentissa tarkoitetut tiedot ja menetelmät salassa tietyissä tapauksissa säädetään tämän luvun 1 §:n 1 momentissa ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 5 kohdassa.” (PolL 7 luku 3 §)

Mikäli poliisin tulisi vaitiolo-ovelvollisuuden pykälän perusteella tieto antaa, eli tieto ei vaaranna kenenkään turvallisuutta, tämän pykälän nojalla poliisi voi kuitenkin jättää tiedon antamatta. Tämä säännös on siis sisällöltään laajempi, kuin vaitiolo-ovelvollisuutta määräävä säännös. Tämä pykälä on tärkeä pykälä poliisin imagonkin kannalta, koska tämän perusteella poliisille luottamuksellisesti tietoa antaneen henkilön henkilöllisyys voidaan suojata loppuun saakka, muutenhan poliisi menettäisi luotettavuutensa.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 24 § määrittää viranomaisen salassa pidettävät asiakirjat. Tämän pykälän kohta 5 koskee vaitiolo-oikeuteen liittyviä salaisia taktisia ja teknisiä menetelmiä:

”Salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä:

poliisin, rajavartiolaitoksen ja tullilaitoksen sekä vankeinhoitoviranomaisen taktisia ja teknisiä menetelmiä ja suunnitelmia koskevia tietoja sisältävät asiakirjat, jos tiedon antaminen niistä vaarantaisi rikosten ehkäisemistä ja selvittämistä tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden taikka rangaistuslaitoksen järjestyksen ylläpitämistä”

Koko tämän opinnäytetyön suurin kysymys kiteytyy mielestäni juuri näihin kahteen edellä mainittuun pykälään, eli poliisin taktisiin ja teknisiin menetelmiin. Milloin nämä tiedot ovat salassa pidettäviä, milloin julkisia ja milloin tuomioistuin voi murtaa oikeuden näiden tietojen salamiseen.

Vaitiolo-oikeudesta on usein puolustuksella ja esitutkintaviranomaisella varsin eri käsitys. Vaitiolo-oikeuden on katsottu olevan yksittäisen poliisimiehen käytössä oleva harkinnanvarainen oikeus, johon ei edes syyttäjän katsota pystyvän vaikuttamaan. Poliisimiehellä on oikeus ja mahdollisuus käyttää harkintaa vaitiolo-oikeuden toteuttamisessa, mutta se pitää tehdä huolellisesti ja ottaa huomioon asianosaisten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen. (Rantaeskola 2014, 178.)

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO:2011:27 linjannut, etteivät julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitetut poliisin taktiset ja tekniset menetelmät muodosta ehdotonta salassapitoperustetta, vaan säännös sisältää niin sanotun vahingollisuusedellytyksen. Tämä tarkoittaa, että tieto on pidettävä salaisena vain, jos viranomaisen osoittaa sen julkistamisen haitalliset vaikutukset.

Syyttäjä M. M. kertoo, että tilanteisiin, joissa poliisi vetoaa vaitiolo-oikeuteensa todistelussa törmää nykyisin varsin harvoin. Kyseisessä tilanteessa tulisi aina miettiä millä perusteella poliisi vetoaa taktisiin ja teknisiin menetelmiin. Hänen mukaansa myöskään pelkkä vetoaminen ei ole riittävä, vaan on perusteltava, miksi tiedon paljastaminen olisi vahingollista. (M. M. Henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2020.)

Rikoskomisario S. S. kertoo, että luovutettaessa asiakirjoja asianosaiselle, jossa on poliisin taktisia tai teknisiä menetelmiä, kuten juuri edellä mainittu tarkkailumuistio, tulee salassa pidettävät kohdat mustata. Tämä ei ole tuottanut hänen mukaansa käytännön toiminnassa ongelmatilanteita. (S. S. Henkilökohtainen tiedonanto 31.3.2020.)

5.4 Ilmaisuvollisuus

”Tuomioistuin voi määrätä ilmaistavaksi 1 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitetun tiedon, jos ilmoittamatta jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä. Edellytyksenä määräämiselle on lisäksi, että syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen. Luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilön taikka valeostajana tai peitetoiminnassa toimineen henkilöllisyyttä ei tällöinkään saa määrätä ilmaistavaksi, jos siitä ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheistensä turvallisuudelle.” (PoL 7 luku 4 §)

Tämä pykälä mahdollistaa tuomioistuimen murtamaan poliisin vaitiolovelvollisuuden ja vaitiolo-oikeuden piirissä olevia tietoja asettamatta kuitenkaan ketään hengen tai vakavan vaaran uhkaan. Ilmaisuvollisuus kuitenkin täyttyy ainoastaan niin sanotuissa ylitörkeissä rikoksissa, jolloin myös katsotaan, että syytetyllä ja tämän puolustajalla on oikeus kaikkeen tietoon, jolla voi olla merkitystä asian selvittämisen kannalta. Hallituksen esityksessä 224/210 on otettu kantaa siihen, missä vaiheessa ja millä tavalla tutkittavassa rikoksessa salaisia pakkokeinoja on käytetty. Esityksessä on katsottu, että mikäli salaisia pakkokeinoja, kuten peitetoimintaa ja valeostoja, on käytetty ainoastaan tutkinnan suuntaamisessa oikeaan suuntaan, ei tällöin kyseisen pykälän sisältö täyty.

Syyttäjä M. M. eikä rikoskomisario S. S. ole omassa työssään koskaan törmänneet tilanteeseen, jossa tuomioistuin olisi murtanut poliisin vaitiolovelvollisuuden tai vaitiolo-oikeuden. On siis pidettävä hyvin harvinaisena näitä tilanteita mikä on tietysti

varsinkin poliisin kannalta hyvä asia. (M. M. Henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2020 ja S. S. Henkilökohtainen tiedonanto 31.3.2020.)

5.5 Sanktio

Poliisia todistajana koskee luonnollisesti sama ehdoton totuudessa pysymisvelvollisuus kuin todistajaa yleensä ja sanktiona rikoslain 15 luvun 1 ja 2 pykälät. Tämän lisäksi poliisi toimii virkavastuulla, jolloin rikoslain lisäksi sanktiona on rikoslain 40 luvun pykälät.

“Jos virkamies tahallaan palvelussuhteensa aikana tai sen päätyttyä oikeudettomasti

1) paljastaa sellaisen asiakirjan tai tiedon, joka viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) tai muun lain mukaan on salassa pidettävä tai jota ei lain mukaan saa ilmaista, taikka

2) käyttää omaksi tai toisen hyödyksi taikka toisen vahingoksi 1 kohdassa tarkoitettua asiakirjaa tai tietoa,

hänet on tuomittava, jollei teosta muualla säädetä ankarampaa rangaistusta, virkasalaisuuden rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Virkamies voidaan tuomita myös viralta pantavaksi, jos rikos osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi tehtävänsä.

Jos virkamies huolimattomuudesta syyllistyy 1 momentissa tarkoitettuun tekoon, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus sekä muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava, jollei teosta muualla säädetä ankarampaa rangaistusta, tuottamuksellisesta virkasalaisuuden rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.” (RL 40 luku 5 §)

Tämä pykälä tulee huomioon otettavaksi silloin, kun poliisi todistajana kertoo tietoja, joissa hänellä on vaitiolovelvollisuus.

”Jos virkamies virkaansa toimittaessaan tahallaan muulla kuin edellä tässä luvussa tai 11 luvun 9 a §:ssä säädetyllä tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä

teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava virkavelvollisuuden rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. (4.12.2009/990)

Virkamies voidaan tuomita myös viralta pantavaksi, jos hän on syyllistynyt 1 momentissa mainittuun rikokseen rikkomalla jatkuvasti tai olennaisesti virkavelvollisuutensa ja rikos osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi tehtävänsä.” (RL 40 luku 9 §)

Tämä pykälä tulee voimaan, mikäli poliisi todistaessaan ei noudata totuudessa pysymisvelvollisuuttaan tahallisesti. Myös tuottamuksellisuus on RL 40 luvun 10 §:n mukaan rangaistavaa.

On huomioitavaa, että sekä virkasalaisuuden rikkomisesta sekä virkavelvollisuuden rikkomisesta on virkamies mahdollista tuomita myös viralta pantavaksi, mikäli teko huomioon ottaen on katsottava hänet virkaan sopimattomaksi.

Syyttäjä M. M. ei muista tapahtumaa, jossa poliisia olisi ollut syytä epäillä väärästä todistamisesta. Mikäli haluaa kuvitella tilannetta, jossa poliisi mahdollisesti voisi syyllistyä väärään lausumaan, voisi se M. M:n mukaan olla esimerkiksi tilanne, jossa asianosainen syyttää poliisin pahoinpidelleen häntä kiinniottotilanteessa. Tällöin todistajaksi joutuva poliisipartion toinen poliisi saattaisi joutua niin ikävään tilanteeseen, että päätyisi kertomaan katsoneensa juuri sillä hetkellä muualle eikä ole nähnyt näin tapahtuvan. Nykypäivänä yleistyneet kännykkäkuvaamiset saattaisivat paljastaa tällöin poliisin antavan väärän lausuman, mikä saattaisi johtaa sanktioihin. (M. M. Henkilökohdainen tiedonanto 19.3.2020.)

6 LAIN SOVELTAMISESTA JA ENNAKKOPÄÄTÖKSISTÄ

6.1 Haastattelut

Haastattelin aiheeseen liittyen myös kahta pitkän uran poliisin palveluksessa tehnyttä konstaapelia, J. J. ja P. P., jotka ovat toimineet suuren osan urastaan erilaisissa tarkkailutehtävissä ja sen myötä joutuneet useaan otteeseen tuomioistuimessa todistajan rooliin.

Koska myös itse olen toiminut pitkään vastaavissa tehtävissä ja joutunut useasti todistajan rooliin, minua kiinnosti, onko tuntemukset samanlaisia myös muilla ja koetaanko poliisitodistajan roolissa tapahtuneen ajan myötä joitakin muutoksia.

Sekä J. J. että P. P. olivat molemmat vahvasti sitä mieltä, että todistaminen kuuluu poliisin virkavastuuseen ja se tulee tehdä niin hyvin ja totuudenmukaisesti kuin mahdollista. Vaikka molemmilla on vankka rooli todistajana jo takana, kumpikaan ei kokenut, että itse todistamisen tuoma tunne olisi juurikaan helpottunut, tilanne on edelleen epämiellyttävä. Huomion arvoista kuitenkin oli, että molemmat kokivat todistamisen tulleen vuosin mittaan siinä mielessä helpommaksi, että puolustuksen pyrkimykset kyseenalaistaa todistajan luotettavuus ja jopa todistajan väheksyminen ovat selvästi vähentyneet. Uskoisin tämän johtuvan osittain siitä, että rikoksesta epäillyn oikeudet saada tieto salaisistakin pakkokeinoista on vähentänyt puolustuksen tarvetta yrittää saada tieto todistavalta poliisilta. (J. J. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2020 ja P. P. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2020.)

Liittyen OK 17 luvun 51 pykälän antamiin mahdollisuuksiin todistaa näkösuojan takaa tai video ja jopa puhelinkuulemisella molemmat haastateltavat kokivat olevan suuri merkitys. J. J. kertoo todistaneensa usein henkilökohtaisesti tuomioistuimessa ja aina näkösuojan takaa. Hän kokee kuitenkin, että yleensä näkösuojan hankkiminen on jäänyt hänen itsensä vastuulle, tuomioistuin tai syyttäjät eivät tätä ole automaattisesti tehneet vaan hän on sen itse pyytänyt. Puhelinkuulusteluja J. J. arvelee olevan varsinkin nykypäivänä jo suurin osa, ja pitää sen mahdollisuutta hyvänä. Syyn sille, miksi J. J. ei halua todistaa ilman näkösuojaa, J. J. kertoo olevan lähinnä sen, ettei työnsä vuoksi

halua rikoksesta epäiltyjen tunnistavan häntä jatkossa poliisiksi. Varsinkin järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyen kun on todennäköistä kohdata tulevaisuudessa tutkinnoissa uudelleen. P. P. kertoo olleensa todistajana läsnä henkilökohtaisesti istunnossa ainoastaan kerran, silloinkin todistaneensa erillisestä huoneesta, muuten häntä on aina kuultu puhelimitse. P. P. kertoo, että koki erillisestä tilasta todistamisen hyvänä, koska pystyi keskittymään ainoastaan todistamiseen, eikä tarvinnut kiinnittää huomiota epäilyihin. (J. J. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2020 ja P. P. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2020.)

Syyttäjä M. M. kertoo poliisin osalta puhelinkuulustelun olevan melko yleistä verrattuna muihin todistajiin. Tämä johtuu M. M:n mukaan usein siitä, että poliisi todistaa usein laajoissakin kokonaisuuksissa mutta usein niissäkin vain lyhyitä tapahtumia. Tällöin on harvoin asianosaisillakaan syytä kyseenalaistaa todistajan luotettavuutta ja puhelinkuuleminen on siis mahdollista. Pitkissä ja erityisissä tapahtumissa poliisinkin on M. M:n mukaan syytä todistaa henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jolloin todistajan antaman kertomuksen luotettavuutta voidaan arvioida. (M. M. Henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2020.)

Suullisuusperiaatetta kumpikin haastateltava pitää luonnollisena tapana, eikä koe sen suhteen ongelmia. Kumpikin kertoo, että muutaman kerran puhelimitse tapahtuneen todistamisen yhteydessä on kysytty, lukeeko todistaja kertomustaan suoraan kuulustelupöytäkirjasta. J. J. kertoo aina ennen istuntoa tutustuvansa antamaansa kuulustelukertomukseen ja palauttavansa mieleen tapahtumien kulun, mistä todistaa. Välillä hänellä on ollut käytössä omia muistiinpanojaan, joihin on tukeutunut todistamisessa. Myös P. P. kertoo käyvänsä muutaman kerran ennen todistamistaan läpi tapahtumat antamastaan kuulustelupöytäkirjasta, mutta ei ole yleensä tarvinnut itse todistamisessa edes muistiinpanoja. P. P. kertoo, että välillä pidempien tapahtumien muistaminen pitkän ajan takaa tuntuu hankalalta ja hän kokeekin, että poliisilta todistajana vaaditaan tarkempaa todistelua kuin muilta todistajilta. (J. J. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2020 ja P. P. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2020.)

Poliisilain 7 luvun vaitiolovelvollisuudesta ja vaitiolo-oikeudesta todistajana sekä J. J.:llä että P. P.:llä on kokemusta. J. J. kertoo vedonneensa joitakin kertoja siihen, ettei

paljasta poliisin käyttämiä taktisia ja teknisiä menetelmiä. Tällaisia tilanteita ovat olleet esimerkiksi kyselyt siitä, miten tai missä jonkin kuvan hän on ottanut. Hän ei ole joutunut siihen tilanteeseen, että hän olisi joutunut perustelemaan omaa päätöstään vaan asianosaiset ja tuomioistuimien ovat hyväksyneet tämän. (J. J. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2020.)

P. P. kertoo vedonneensa myös poliisin käyttämiin taktisiin ja teknisiin menetelmiin sillä kerralla, kun on ollut henkilökohtaisesti läsnä tuomioistuinkäsittelyssä. Kyseessä oli laaja ja valtakunnallisestikin suurta huomiota saanut törkeän ryöstön käsittely, jossa asianosaisia oli useita. P. P. kertoo joutuneensa kärjäoikeudessa puolustuksen asianajajien suunnalta melkoiseen ristikuulusteluun ja suurta osaa hänen havainnoistaan pyrittiin kyseenalaistamaan. P. P. kertoo vedonneensa vaitiolo-oikeutensa silloin, kun häntä on pyritty saamaan kertomaan kuvausmenetelmistään ja laitteistaan, jonka on katsonut kuuluvan vaitiolo-oikeuden piiriin. Kärjäoikeus ei ole velvoittanut häntä ilmaisemaan kyseisiä seikkoja, vaan se on myös katsonut tämän kuuluvan vaitiolo-oikeuden piiriin. Asia on edennyt aikanaan hovioikeuden käsittelyyn, jolloin P. P. kertoo saaneensa tiedon, että hovioikeus tulee murtamaan hänen vaitiolo-oikeutensa tässä asiassa ja käsittelyssä P. P. kertoo selvittäneensä pyydettyt taktiset ja tekniset seikat. Tästä voisi päätellä, että hovioikeus on katsonut käsiteltävän rikoksen olevan niin törkeän, että asianosaisten puolustuksen kannalta on ollut merkityksellistä saada tieto, koska edes perustelua sille, miksi vaitiolo-oikeutta on käytetty, ei ole pyydetty. (P. P. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2020.)

Haastateltu JJ eikä haastateltu PP ole koskaan miettineet tilannetta, jolloin poliisia voisi epäillä väärästä lausumasta tuomioistuimessa sekä tästä johtuvasta virkarikoksesta. Tämä on tietysti hyvä asia, koska lähtökohtaisesti silloin ei ole myöskään syytä olettaa heidän koskaan miettineen vaihtoehtoa totuuden, ja ainoastaan totuuden, kertomiselle tuomioistuinkäsittelyssä.

6.2 KKO:2011:27

Korkein oikeus on päätöksessään KKO:2011:27 ottanut kantaa juuri poliisin vaitiolo-velvollisuuteen ja vaitiolo-oikeuteen. Tämä päätös on siinä mielessä merkittävä, että

se on ainoita päätöksiä, jossa oikeus on murtanut poliisin peitetoimintaa koskevia salaisia pakkokeinoja ja koskee nimenomaan sitä, mitä tietoja poliisin tulee peitetoiminnasta paljastaa. On otettava huomioon, että käsiteltävänä rikoksena on murha, joka antaa asianosaiselle oikeuden mahdollisimman laajasti saada tietoa niistä toimista, jotka ovat vaikuttaneet hänen asiansa käsittelyyn. Lisäksi päätöksessä otetaan kantaa siihen, mitkä ovat poliisin taktisia ja teknisiä menetelmiä. Päätös on mielestäni tähän opinnäytetyön aiheeseen liittyen erittäin hyvä ja kattava, jossa tulee esiin monta sellaista kohtaa, jossa lain kirjain on vaikeasti tulkittava. Lukiessa päätöstä on syytä pitää mielessä, että rikosnimikkeenä on murha, jolloin asianosaisella on oltava käytettävissä kaikki mahdolliset lain sallimat tiedot, jotka voivat vaikuttaa hänen asiaansa. Lisäksi on huomioitavaa, että sekä Julkisuuslaki että Poliisilaki ovat päätöksen jälkeen uudistuneet ja viitatus pykälät ovat muuttuneet. Päätös on kokonaisuudessaan hyvin laaja, mutta olen ottanut tähän mielestäni merkittävimmät aiheeseen liittyvät kohdat.

“Julkisuuslain 11 §:n 1 momentin mukaan hakijalla, valittajalla sekä muulla, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee (asianosainen), on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 1 kohdan nojalla asianosaisella, tämän edustajalla tai avustajalla ei kuitenkaan ole oikeutta saada asiakirjasta sellaista tietoa, jonka antaminen olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua taikka lapsen etua tai muuta erittäin tärkeätä yksityistä etua. Oikeudenkäynnin asianosaisella on siis julkisuuslain mukaan oikeus saada kaikki hänen asiaansa vaikuttavat asiakirjat eli julkisten asiakirjojen ohella myös julkisuuslain 24 §:n nojalla yleisöltä salassa pidettävää tietoa sisältävät esitutkinta-asiakirjat, jollei erittäin tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi asianosaisen tiedonsaannin rajoittamista joltakin osin.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohta edellyttää lisäksi, että syyttäjäviranomaisten tulee paljastaa vastaajalle kaikki tutkinnassa kertynyt merkityksellinen aineisto siitä riippumatta, onko se vastaajan kannalta kielteistä vai myönteistä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin toistuvasti todennut, ettei vastaajan oikeus tiedonsaantiin esitutkinnan aikana kertyneestä aineistosta ole poikkeukseton. Vastaajan oikeutta saattavat rajoittaa kilpailevat intressit, kuten kansallinen turvallisuus, tarve

suojella todistajia kostotoimilta tai *tarve pitää salassa poliisin rikostutkintamenetelmät*.

Julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitettut poliisin taktiset ja tekniset menetelmät ja suunnitelmat eivät yleisöjulkisuudenkaan kannalta muodosta ehdotonta salassapitoperustetta, vaan säännös sisältää niin sanotun vahingollisuusedellytyksen. Menetelmätieto on pidettävä salassa vain, jos viranomaisen osoittaa sen julkistamisen haitalliset vaikutukset. Poliisin vaitiolo-oikeutta koskeva poliisilain 44 § on kirjoitettu osin toisella tavalla. Pykälän 1 momentissa mainituilla salassa pidettävillä taktisilla ja teknisillä menetelmillä tarkoitetaan ilmeisesti samaa kuin julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 5 kohdassa, joten poliisin vaitiolo-oikeus koskee vain sellaisten tietojen antamista, joiden paljastuminen vaarantaisi vastaisuudessa rikosten ehkäisemistä tai selvittämistä. Peitetoimintaan osallistuneen henkilön henkilöllisyyden ilmaisemista koskevalla poliisilain 44 §:n 2 momentilla ei sitä vastoin ole vastinetta julkisuuslaissa, mutta tällöinkin paljastamatta jättäminen edellyttää, että tiedon ilmaiseminen vaarantaisi kyseisen henkilön tai hänen läheistensä turvallisuuden taikka tulevien tehtävien hoidon tai tiedonhankinnan onnistumisen.

Korkein oikeus toteaa, että tässä asiassa luovutettavaksi vaadittu aineisto sisältää siitä saadun selvityksen perusteella tietoja poliisin taktisista ja teknisistä menetelmistä samoin kuin peitetoimintaan osallistuneiden henkilöiden henkilöllisyydestä sekä A:n ja hänen perheensä yksityiselämään kuuluvista seikoista. Asiassa henkilötodistelun perusteella saadun selvityksen mukaan raportissa on joitakin yksityiskohtaisia menetelmä- ja suunnitelmakuvauksia, mutta suuri joukko hajanaisia tietoja, joista muodostuu yleiskuva poliisin peitetoimista. Myös näiden tietojen paljastuminen voi vastaisuudessa heikentää peitetoiminnan käyttöä. Asiakirjat sisältävät siis eri perustein yleisöltä salassa pidettävää tietoa. Korkein oikeus toteaa, että keskusrikospoliisin esiin tuomat seikat ovat laadultaan sen kaltaisia, että ne ovat merkityksellisiä myös asianosaisjulkisuutta arvioitaessa.

Keskusrikospoliisi on vedonnut myös siihen, että peitetoiminnassa syntyneet raportit ovat poliisin sisäisiä muistiinpanoja, jotka eivät lainkaan kuulu julkisuuslain tarkoitettiin asiakirjoihin. Korkein oikeus toteaa, että asianosaisjulkisuus yleisenä periaatteena voi lähtökohtaisesti kattaa sellaistakin viranomaisen hallussa olevaa aineistoa,

joka ei kuulu julkisuuslain jo itsessään lavean asiakirjan käsitteen piiriin. Euroopan ihmisoikeussopimukseen pohjautuva oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö ei myöskään määräydy sopimusvaltion kansallisen oikeudellisen käsitteistön mukaan.

Korkein oikeus katsoo, ettei keskusrikospoliisin vaatimusta asiakirjojen täydellisestä salaamisesta asianosaisilta voida hyväksyä. A:n oikeus puolustautua murhasyytettä vastaan edellyttää, että häntä koskevien asiakirjojen sisältö paljastetaan hänelle asianosaisena mahdollisimman laajasti ja että hän voi niin halutessaan vedota siihen oikeudenkäynnissä. Vaikka rikosasian vastaajan etu on erittäin painava, tästä ei kuitenkaan seuraa, että asiakirjat olisi välttämätöntä kokonaisuudessaan esittää asianosaisille.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 1 momentin nojalla tuomioistuimeen voidaan vaatia tuotavaksi asiakirja, jolla voidaan olettaa olevan merkitystä todisteena asiassa. Tuomioistuin voi asettaa veloitteen sille, jolla on asiakirja hallussaan. Korkein oikeus toteaa, että asiakirjan luovuttamista koskevat oikeudenkäymiskaaren säännökset on kirjoitettu yleiseen muotoon niin, että velvoite voidaan kohdistaa kehen tai mihin tahansa asiakirjan haltijaan. Esittämisvelvoite voidaan kohdistaa myös muihin kuin oikeudenkäynnin osapuoliin. Korkein oikeus katsoo, että vireillä olevassa asiassa tuomioistuin voi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n nojalla asettaa myös viranomaiselle veloitteen antaa sen hallussa oleva asiakirja.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 2 momentin mukaan esittämisvelvollisuutta ei ole, jos asiakirja sisältää tietoja, joista todistaja ei saa todistaa tai joista hänellä ei ole velvollisuutta todistaa. Mainitun luvun 23 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan virkamies ei saa todistaa siitä, mitä hänen tässä toimessaan on salassa pidettävä.

Oikeudenkäyntiasiakirjojen asianosaisjulkisuus asettaa rajoituksia sille, miten tuomioistuin voi toimia päättäessään asiakirjan luovuttamisesta silloin kun asiakirjan väitetään sisältävän sellaisia salassa pidettäviä tietoja, joita ei tule antaa edes asianosaisille. Tuomioistuin ei siten voi salassa tutustua asiakirjoihin ainakaan ilman asianosaisten nimenomaista suostumusta.

Korkein oikeus toteaa, ettei salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien käsite ole sisällöltään selkeä ja tarkkarajainen. Julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 5 kohdassa tarkoitetuilla salassa pidettävillä taktisilla ja teknisillä menetelmillä tarkoitetaan

yleisesti rikosten selvittämisessä ja myös estämisessä käytettäviä tekniikoita, kuten rikospaikkatutkimuksen menetelmiä ja sillä saadun tiedon analysoinnissa käytettyjä menetelmiä. Myös erilaiset seurantamenetelmät, telekuuntelu, -valvonta ja telelaitteen sijaintitietojen hankkiminen sekä tekninen tarkkailu kuuluvat teknisiin menetelmiin. Taktisilla menetelmillä tarkoitetaan muun muassa sitä, mitä tutkimuksia eri rikosten selvittämisessä tehdään sekä missä järjestyksessä ja millä tavalla niitä tehdään. Poliisin taktiikkaan kuuluvat peitetoiminnan toteuttamista ja vaihtoehtoja koskevat suunnitelmat. Taktisilla menetelmillä tarkoitetaan muun muassa sitä, mitä tutkimuksia eri rikosten selvittämisessä tehdään sekä missä järjestyksessä ja millä tavalla niitä tehdään. Poliisin taktiikkaan kuuluvat peitetoiminnan toteuttamista ja vaihtoehtoja koskevat suunnitelmat.

Korkeimman oikeuden arvion mukaan yhtäältä vastaajan oikeusturva ja toisaalta poliisin toiminnan kannalta välttämätön taktisten ja teknisten menetelmien salassapito tulee riittävästi turvatuiksi, kun poliisi velvoitetaan antamaan tuomioistuimelle sellaiset otteet materiaalista, joista edellä kuvattuja taktisia ja teknisiä menetelmiä koskevat osuudet on poistettu. Peitetoimintaan osallistuneiden ja heidän läheistensä turvallisuuden suojaaminen toteutuu riittävästi, kun heidän henkilöllisyytensä ei paljastu yksilöidysti.”

6.3 KKO:2016:88

Korkeimman oikeuden päätös KKO:2016:88 käsittelee anonymiä todistamista. Tapauksessa syyttäjät ovat hakemuksessa pyytäneet, että neljää hollantilaista tarkkailua suorittavaa poliisia kuullaan anonymisti törkeää huumausainerikosta koskevassa käsittelyssä. Poliisit ovat ilmoittaneet, että jos heidän ulkonäkönsä ja henkilöllisyytensä paljastuu, he eivät enää voi jatkaa tarkkailijan työssään. Lisäksi rikollisjärjestö oli paljastettu ja sitä oli pidätysten johdosta vahingoitettu. Oli mahdollista, että rikollisjärjestö kostaa heille, heidän perheilleen tai muille tarkkailijoille, jotka olivat olleet osallisina asiaan.

Sekä käräjäoikeus että hovioikeus ovat hyväksyneet hakemuksen anonyyminä todistamisesta, korkein oikeus on julkisen asiamiehen pyynnöstä ottanut asian käsiteltäväksi.

Mielestäni seuraavat kohdat ovat huomionarvoisia tässä päätöksessä:

1. “Anonyymiä todistelua koskevien säännösten säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 46/2014 vp s. 128) on todettu, että anonyymiin todisteluun tulisi turvautua viimekätisenä todistajansuojelukeinona. Siksi on perusteltua, että sen soveltamisala on suppea ja rajoittuu tapauksiin, joissa anonyymiin todisteluun turvautumista on pidettävä välttämättömänä keinona suojella todistajaa. Jotta todistajaa voitaisiin kuulla anonyymisti, häneen kohdistuvan uhan pitää olla vakava. Se, että todistaja ilmoittaa pelkäävänsä syytettyä tai epäilee voivansa joutua kostotoimenpiteiden kohteeksi, ei vielä oikeuttaisi kuulemaan todistajaa anonyymisti. Anonyymi todistaminen olisi mahdollista vain, jos todistajalla olisi objektiivisesti arvioiden perusteltu syy pelätä joutuvansa henkeen tai vakavan terveyteen kohdistuvan rikoksen kohteeksi, jos hän todistaisi jutussa.”

Tämä siis tarkoittaa, että on oltava konkreettinen uhka, ei riitä, että todistajan mielestä epäilty on pelottava ja hänellä on aikaisemminkin ollut väkivaltaisia taipumuksia. Uhan pitää kohdistua suoraan todistajaan.

2. “Perustuslakivaliokunta kiinnitti hallituksen esitystä 46/2014 koskevassa lausunnossaan (PeVL 39/2014 vp s. 6) huomiota siihen, että peitetoimintaa suorittaneet poliisit asetettiin ehdotuksessa samankaltaiseen asemaan verrattuna muihin todistajiin. Poliisitodistajien anonyymiin kuulemiseen liittyy valiokunnan mukaan ongelmallisia piirteitä sikäli, että heidät herkästi mielletään syytetyn vastapuoleksi ja heillä on virkasuhteeseen liittyvä kytkös rikoksen selvittämiseen toisin kuin muulla todistajalla.”

Tämän perusteella poliisi siis ei ole verrannollinen tavalliseen kansalaiseen todistajana, vaan hänet mielletään jutussa ikään kuin syyttäjän puolelle. Tämä on selvää, koska poliisi pääsääntöisesti toimii juuri syyttäjän nimeämänä todistajana.

3. “Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan d alakohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus muun muassa kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan. Syytetyn mahdollisuus kyseenalaistaa häntä vastaan kertovien todistajien uskottavuus samoissa olosuhteissa kuin vastapuoli on eräs keskeisimmistä syytetyn oikeusturvaan kuuluvista oikeuksista.”

Keskeisin syytetyn oikeutta turvaava periaate saattaa vaarantua, koska syytetyn ei ole mahdollista välttämättä kyseenalaistaa todistajan luotettavuutta, koska hänellä ei ole tiedossa kuka häntä vastaan todistaa.

4. “Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa Van Mechelen ja muut vastaan Alankomaat (23.4.1997) tuomioistuin totesi, että puolustuksen tarpeiden ja todistajien anonymiteetin säilyttämistä puoltavien perusteiden tasapainottaminen oli erityisen ongelmallista, kun todistajat ovat poliiseja. Vaikka poliisien ja heidän perheidensä oikeuksien suojaaminen on tärkeää, on otettava huomioon, että heidän asemansa eroaa muusta todistajasta tai rikoksen uhrista. Poliiseilla on erityisiä velvoitteita valtion täytäntöönpanoviranomaisia kohtaan ja yleensä yhteyksiä myös syyttäjään. Sen vuoksi poliisitodistajien anonymiteetti voidaan sallia vain poikkeuksellisissa olosuhteissa. Lisäksi poliisin virkavelvollisuuksiin saattaa kuulua oikeudessa todistaminen (kohta 56).”

Poliisi todistajana on siis ongelmallinen, koska häntä helposti pidetään puolueellisena syyttäjän suuntaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan myös poliisi todistajana eroaa muista todistajista.

5. “Alempien oikeuksien ratkaisut perustuvat niiden perusteluiden mukaan asian suomalaisena tutkijana toimineen ylikonstaapelin kertomukseen ja muuhun selvitettävänä olleesta rikoskokonaisuudesta saatuun tietoon. Ylikonstaapeli on ollut läsnä todistajien kuulemistilaisuudessa Alankomaissa. Hovioikeus on perustellut anonymiteetin myöntämistä sillä, että osaltaan tarkkailupoliisien suorittamien toimien johdosta Alankomaissa oli takavarikoitu erittäin suuri

määrä huumausainetta ja vaarallisten huumausaineiden valmistamiseen tarvittavia aineita. Takavarikoitujen huumausaineiden määrästä voitiin hovioikeuden mukaan päätellä, että toimintaa oli todennäköisesti harjoitettu osana vakavaa järjestäytynyttä rikollisuutta. Lisäksi hovioikeus on ottanut huomioon huomattavan vahingon, joka takavarikoinnista oli aiheutunut rikollisille tai rikollisjärjestöille.”

6. “Syyteasian pääkäsittelyssä käräjäoikeudessa on kuultu todistajina omalla henkilöllisyydellään alankomaalaista tarkkailupoliisin johtajaa sekä sitä alankomaalaista henkilöä, joka omistaa varaston, jossa huumausaineita oli syytteen mukaan käsitelty. Lisäksi todistajina on kuultu suomalaisia poliisivirkkamiehiä, joiden henkilöllisyyttä ei ole salattu. Syyttäjät eivät ole vaatineet mainittujen henkilöiden kuulemista anonyymisti tai esittäneet kenenkään heistä joutuvan alttiiksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalle uhalle tämän rikosasian johdosta.”

Asiassa on selvä kytkös Suomeen, koska osaa asiasta käsitellään Suomen oikeusistumisissa. Tuntuu kovin erikoiselta, että sekä käräjäoikeus että hovioikeus myöntävät anonyymiteetin hollantilaisille poliiseille, mutta suomalaiset poliisit kuitenkin todistavat omilla henkilöllisyyksillään. Lähtökohtaisesti voisi ajatella, koska uhka koetaan järjestäytyneen rikollisuuden suunnalta yksilöimättä ketään henkilöä, järjestäytyneen rikollisuuden lonkeroiden yltävän myös Suomeen ja suomalaisiin poliiseihin.

7. “Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain anonyymiä todistelua koskevat säännökset soveltuvat todistajiin ammatista ja asemasta riippumatta. Kuten edellä kohdassa 15 on selostettu, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on suhtautunut poliisitodistajille oikeudenkäynnissä myönnettävään anonyymiteettiin pidättyvästi. Vaikka kysymyksessä olevan kaltaiseen huumausainerikollisuuden liittyä oletettavasti myös väkivaltaisia tapahtumia etenkin kun kysymyksessä ovat suuret huumausainemäärät, joiden taloudellinen arvo on suuri, tässä asiassa ei ole esitetty riittävää objektiivista selvitystä siitä, että kyseiset poliisivirkkamiehet tai heidän läheisensä joutuisivat todistajien ammatin ja heidän tekemiensä virkatoimien vuoksi vakavasti uhatuiksi. Anonyymiteetin myöntämistä ei varsinkaan poliisitodistajien osalta voida perustaa pelkästään rikoksen

laatuun ja tietoihin todistajien virka-asemasta ja siitä, että rikollisjärjestölle on aiheutunut vahinkoa rikoksen paljastumisen johdosta. Sitä, että todistajien mahdollisuudet toimia ammatissaan jatkossa vaarantuisivat, jos he todistaisivat henkilöllisyytensä ilmaisten, ei ole Suomessa säädetty perusteeksi anonyymille todistelulle.”

Kansallinen laki ei erota todistajia, joille voidaan myöntää anonymiteetti. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien kuitenkin tietyiltä osin rajaa poliisin pois anonyymien todistajien asemasta, ainakin asettaa sen vahvasti kyseenalaiseksi. Koska asiassa ei ole esitetty objektiivista väkivallan uhkaa ja lisäksi harkittaessa anonyymiä todistamista perusteeksi ei riitä, että työn tekeminen voisi jatkossa vaarantua, korkein oikeus on katsonut, ettei perustetta anonyymille todistamiselle ole.

7 YHTEENVETO

Suomen lain mukaan todistajia ei aseteta eriarvoiseen asemaan, eli kansalainen ja poliisi ovat lain mukaan samalla viivalla. Tutkiessani asiaa voidaan kuitenkin mielestäni tulla siihen tulokseen, että poliisia todistajana kohdellaan hieman eriarvoisesti, aivan kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on todennut. Tämä on toki ymmärrettävää, koska poliisi toimii rikosjutuissa lähtökohtaisesti aina syyttäjän nimeämän todistajana ja tämän vuoksi helposti mielletään epäillyn vastapuoleksi.

Julkisuuslain ja vuoden 2014 poliisi- ja pakkokeinolain uudistuksen myötä on poliisin asiakirjajulkisuus muuttunut paljon. Lähtökohtaisesti asianosaisella on oikeus saada tietoonsa lähes kaikki hänen asiaansa koskevat salaisetkin pakkokeinot. Tämä ei toki tarkoita sitä, että asianosainen saisi tietää kaiken salaiseen pakkokeinoon liittyvän materiaalin, mutta mitä vakavammasta rikoksesta on kyse, sitä enemmän hänellä katsotaan olevan oikeuksia saada tietää. Tämä taas on johtanut siihen, että poliisille todistajana tulee yhä vähemmän tarvetta vedota vaitiolo-oikeuteensa, käytännössä ainoastaan teknisten ja taktisten menetelmien osalta.

Anonyymi todistaminen on tullut lakiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksessa vuonna 2015. Kun todistaja, on hän sitten poliisi tai tavallinen kansalainen, kuuluu käsitteen anonyymi todistaja, tulee hänelle luonnollisesti helposti mieleen pyytää itselleen anonymiteettia varsinkin tilanteessa, jossa aristelee syystä tai toisesta jotakin jutun asianosaista. Lain säätäjä on kuitenkin luonut pykälän sellaiseksi, jota on vaikea soveltaa todistajaan ja erittäin vaikea soveltaa poliisitodistajaan. Tämä on toki nykyisessä rikosprosessissa ymmärrettävää, mutta yksi kohta anonymiteetin myöntämisen rajoituksissa minua ihmetyttää. Lain mukaan “Anonymiteettiä voidaan harkita silloin, kun käsiteltävän rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kahdeksan vuotta vankeutta”. Eikö todistaja kuitenkin lähtökohtaisesti pelkää rikoksentekijää, ei rikosta? Asianosainen on varmasti yhtä vaarallinen ja uhkaava, on hän sitten syyllistynyt pahoinpitelyyn tai tappoon.

LÄHTEET

Esitutkintalaki 22.7.2011/805 muutoksineen.

HE 222/210. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

Helminen, K., Fredman, M., Kanerva, J., Tolvanen, M. & Viitanen, M. 2014. Esitutkinta ja pakkokeinot. Helsinki. Talentum.

Helminen, K., Kuusimäki, M., Rantaeskola, S. 2012. Poliisilaki. Helsinki. Talentum.

Jokela, A. 2015. Pääkäsittely, todistelu ja tuomio; oikeudenkäynti III. Helsinki. Talentum.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009: Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.

J. J. Lounais-Suomen poliisilaitoksen konstaapeli. Turku. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2020. Haastattelijana Teemu Kuurtamo.

KKO:2011:27.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 30.3.2007/370 muutoksineen.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689 muutoksineen.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621 muutoksineen.

M. M. Kihlakunnansyyttäjä. Länsi-Suomen syyttäjävirsto. Turku. Henkilökohtainen tiedonanto 19.3.2020. Haastattelijana Teemu Kuurtamo.

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4 muutoksineen.

Pakkokeinolaki 22.7.2011/806 muutoksineen.

Poliisilaki 22.7.2011/872 muutoksineen.

P. P. Lounais-Suomen poliisilaitoksen konstaapeli. Turku. Henkilökohtainen tiedonanto 24.3.2020. Haastattelijana Teemu Kuurtamo.

Pölönen, P., Tapanila, A. 2015. Todistelu oikeudenkäynnissä. Helsinki. Tietosanoma.

Rantaeskola, S.(Toim.) 2014. Poliisilaki - kommentaari. Tampere. Poliisiammattikorkeakoulu.

Rikoslaki 19.12.1889/39 muutoksineen.

S. S. Rikoskomisario. Keskusrikospoliisi. Vantaa. Henkilökohtainen tiedonanto 31.3.2020. Haastattelijana Teemu Kuurtamo.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 muutoksineen.

Tirkkonen, T. 1972. Suomen rikosprosessioikeus II. 2. uud. p. Porvoo.

Vuorenpää, M. 2012. Asiantuntijatodistelun ongelmakohtia. Helsinki. Talentum.